

Azərbaycanda seçkilərin təkmilləşdirilməsi və insan hüquqları

Azərbaycanda seçkilərin təkmilləşdirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyev Sərəncam vermişdir. Sərəncamda deyilir:

"Azərbaycanın bütün şəhər və rayonlarında vətəndaşların sərbəst toplaşmaq hüququnun həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə müvafiq yerlər ayrılmışdır ki, bu da deputatlığa namizədlərin seçicilərlə görüşlərinin keçirilməsi üçün münasib şərait yaratmışdır. Təsisçiləri dövlət orqanları olan və ya dövlət büdcəsindən maliyyələşən teleradio təşkilatları, seçki qanunvericiliyinə uyğun olaraq, 60-dan çox dairədə namizədləri qeydə alınmış siyasi partiyalara, siyasi partiyaların bloklarına bərabər şəkildə pulsuz efir vaxtı ayırmışlar və bu efir vaxtından seçki təşviqatı üçün aktiv istifadə edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət teleradio kanallarından məqsəd üçün ayrılan efir vaxtının həcmi əvvəlki seçkilərlə müqayisədə iki dəfə artıqdır. Dövlət və özəl teleradio təşkilatlarında ödənişli efir vaxtından geniş istifadə edilir. Seçki praktikasında, ilk dəfə olaraq, seçici vəsiqələrindən istifadə edilir və bu iş, digər ölkələrin təcrübəsi də nəzərə alınmaqla, təkmilləşdirilməlidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu il Azərbaycan üzrə bütün seçicilərin siyahısı internetdə yerləşdirilmişdir.

Bununla yanaşı, bəzi problemlərin həll olunmaması, Seçki Məcəlləsinin bir sıra tələblərinin pozulması halları haqqında daxil olan məlumatlar narahatlıq doğurmaya bilməz. Vətəndaşların sərbəst toplaşmaq azadlığının təmin edilməsində, seçici vəsiqələrinin paylanmasında və seçici siyahılarının tərtib edilməsində yol verilən nöqsanlar haqqında, həmçinin, bəzi icra hakimiyyəti orqanlarının seçki prosesinə qanunsuz müdaxiləsi, inzibati resurslardan istifadə olunması, ayrı-ayrı namizədlər tərəfindən seçkiqabağı təşviqat zamanı qanunla qadağan olunmuş üsullara əl atılması və sair faktlarına dair şikayətlər daxil olmaqdadır.

Seçki praktikasının təkmilləşdirilməsi sahəsində görülən tədbirlərin səmərəliliyini artırmaq, Seçki Məcəlləsinin müddəalarının seçkilərə hazırlıq dövründə və səsvermə günü tam və şərtsiz həyata keçirilməsi, vətəndaşların seçki hüquqlarının daha dolğun təmin edilməsi məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təklif edilsin ki, "Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunundan nizamnamə kapitalında xarici fiziki və hüquqi şəxslərin payı 30 faizdən artıq olan və ya başqa cür maliyyələş-

dirilən qeyri-hökumət təşkilatlarının Azərbaycan Respublikasında keçirilən prezident, Milli Məclis və bələdiyyə seçkilərini müşahidə etməsinə qadağanın götürülməsi məsələsinə müzakirə etsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasına tövsiyə edilsin ki, seçici vəsiqələrinin paylanması və seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi ilə əlaqədar yaranmış problemləri nəzərə alaraq, seçicilərin səsvermə günü seçki bülletenlərini aldıkları zaman barmaqların gözə görünməyən mürəkkəblə işarələnməsi qaydalarına dair müvafiq təlimatı qısa müddətdə hazırlayıb Mərkəzi Seçki Komissiyasının müzakirəsinə çıxarsın; seçki komissiyalarına daxil olan seçki hüquqlarının pozulması haqqında şikayətlərə baxılma qaydalarına dair təlimatı qısa müddətdə hazırlayıb təsdiq etsin;

- deputatlığa namizədlərin seçkiqabağı təşviqat kampaniyası zamanı yol verdikləri qanun pozuntularına dair qətiyyətli mövqe bildirsin, qanunla onay verilmiş inzibati tənbeh səlahiyyətindən tam və dönmədən istifadə etsin;

- məntəqə-seçki komissiyalarında seçicilərin ünvanlarının tam göstərildiyi seçici siyahıları ilə bütün maraqlı şəxslərin tanış olmaları üçün müvafiq şərait yaradılmasını təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinə tapşırılsın ki, şəxsiyyəti təsdiq edən heç bir sənədi olmayan vətəndaşlara seçki gününədək şəxsiyyət vəsiqələrinin verilməsini təmin etsin.

4. Azərbaycan Respublikası Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi, "Azərenerji" Səhmdar Cəmiyyəti və yerli icra hakimiyyəti orqanları dairə və məntəqə seçki komissiyalarının yerləşdiyi binaların rabitə və elektrik enerjisi ilə fasiləsiz təmin olunmaları üçün zəruri tədbirlər görsünlər.

5. Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinə və yerli icra hakimiyyəti orqanlarına tapşırılsın ki, "Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq siyasi partiyalara, siyasi partiyaların bloklarına və deputatlığa namizədlərə müəyyən olunmuş yerlərdə kütləvi tədbirlər və seçkiqabağı təşviqatın keçirilməsi üçün bütün zəruri şəraiti yaratsınlar.

6. Azərbaycan Respublikasının baş prokuroruna tövsiyə edilsin ki, seçki günü vətəndaşların seçki hüquqlarının pozulması ilə əlaqədar Mərkəzi Seçki Komissiyasından daxil olan cinayət tərkibli olması ehtimal edilən məlumatları təcili araşdırsın və cinayət əməlləri törətməkdə təqsirli bilinən şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsini təmin et-

sin.

7. Aidiyyəti dövlət orqanları "Azərbaycan Respublikasında seçki praktikasının təkmilləşdirilməsinə dair" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 11 may tarixli Sərəncamında nəzərdə tutulan tapşırıqların yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar müvafiq hesabatları beş gün müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsinlər.

Məlumat üçün deyək ki, respublikamızda azad və ədalətli seçkilərin əsası 1993-cü ildə qoyulub. Belə ki, ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində ölkədə bir müddət siyasi və iqtisadi sahədə böhran yaşansa da, 1993-cü ilin yayında xalqın təkidlə tələbi ilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra bütün təhlükələr sovuşdu. Azərbaycan parçalanma təhlükəsindən qurtuldu, hüquqi və demokratik dövlət quruculuğunun əsası qoyuldu. Bu proses bu gün də uğurla davam etdirilir. İndi dünya birliyinin tam hüquqlu üzvü olaraq müstəqil xarici siyasət yeridən Azərbaycan Vətəndaş Cəmiyyətinin qurulması, insan hüquqlarının qorunması baxımından qanunvericilik bazasını demokratik meyarlara uyğun yeniləşdirir.

Ölkəmiz suverenliyini əldə etdikdən sonra əxz etdiyi ən böyük demokratik dəyərlərdən biri də müasir standartlara cavab verən seçki texnologiyalarının tətbiqi, azad, şəffaf və demokratik seçkilər keçirilməsinin təmin edilməsidir. Azərbaycan xalqı totalitar rejimə xas qayda-qanunlardan qurtularaq, demokratiyaya səs verdi. 1993-cü ilin oktyabrında keçirilən prezident seçkilərində xalqımız bütün dünyaya sübut etdi ki, demokratik və şəffaf seçkilər təşkil etməyə qadirdir.

Bu günə qədər ölkəmizdə bir neçə dəfə prezident, parlament və bələdiyyə seçkiləri keçirilib. Hər bir seçkidə şəffaflığın təmin olunması məqsədilə atılan bütün addımlar həm ölkə, həm də beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən dərin rəğbət hissi ilə qarşılanıb. Seçkilərin beynəlxalq standartlara uyğun keçirilməsini təmin etmək üçün aparılan bütün tədbirlər öz bəhrəsini vermiş, beynəlxalq müşahidəçilər nəticələrdən razı qalmışlar. Ortaya çıxan problemlər isə aidiyyəti orqanlar tərəfindən hüquqi qaydada öz həllini tapmışdır.

Robert Dahl "Demokratiya haqqında" əsərində yazırdı: "Əgər biz siyasi hüquq bərabərliyinin zəruriliyini qəbul edirik, onda hər bir vətəndaşın bərabər və real səsvermə imkanı olmalıdır, özü də bütün səs bərabər qüvvəyə malik olmalıdır. Səs bərabərliyinə riayət olunması üçün, təbii ki, seçkilər azad və ədalətli keçməlidir. "Azad seçki" o deməkdir ki, vətəndaş səs ver-

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KIVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

məyə repressiyalardan ehtiyat etmədən gedə bilər; ədalətli seçki isə hər bir səs bərabər "çəkiyə" malik olması deməkdir. Lakin azad və ədalətli seçki ilə iş bitmir. Təsəvvür edin ki, seçilmiş insanlara səlahiyyətlər 20 il müddətinə verilsə, necə bir vəziyyət yarana bilər! Əgər vətəndaşlar hökumətin fəaliyyəti üzərində qəti nəzarət qurmaq istəyirlərsə, seçkilər həm də mütəmadi olmalıdır. "Necə etmək olar ki, seçkilər azad və ədalətli keçirilsin" sualına cavab vermək o qədər də asan deyil. XIX əsrin sonlarında əl qaldırmaqla açıq səsverməni təcrid bülletenlər vasitəsilə gizli səsvermə əvəz etməyə başladı. Açıq səsvermənin bu gün də müəyyən qədər tərəfdarı olmasına baxmayaraq, gizli səsvermə artıq hamı tərəfindən qəbul edilmiş normaya çevrilmişdir: hər hansı bir ölkədə bu norma pozulmuş olarsa, deməli, orada azad və ədalətli seçkilər yoxdur.

Bununla belə, seçkilərin hansı növünün "ədalətli" anlayışına daha çox cavab verməsi haqqında mübahisələr sənəmə bil-mir.

Hansı seçki sistemi daha ədalətlidir: demokratik ölkələrin əksəriyyətində tətbiq edilən proporsional nümayəndəlik (PN) sistemi, ya Böyük Britaniyada və Amerika Birləşmiş Ştatlarında istifadə olunan "hamısı qalıb-çatır" (HQC) (engil. - First-

Past-the-Post) sistemi? 10-cu fəsilə yenidən bu məsələyə qayıdarsanız, görə bilərsiniz ki, hər iki sistemin xeyrinə çoxsaylı kəsərlər sübutlar mövcuddur. Onu da qeyd edək ki, müxtəlif seçki sistemləri haqqında mübahisələrdə ədalətli seçkilərin zəruriliyi məsələsi müzakirəyə qoyulmur, o, apriori qayda qəbul edilir. Bu və ya digər əqləbatan məqsədə çatmaq yolu isə - sırf texniki məsələdir.

Seçkilər hansı mütəmadiyyətlə keçirilməlidir? XIX əsrdə demokratik ölkələrdə formalaşmış praktikaya əsasən, təxminən beş il fəz edə bilər ki, qanunverici hakimiyyət orqanlarına seçkilər o zaman çox mütəmadi sayılır ki, seçkilər arasında müddətlər beş ildən çox olmuş olsun və tamamilə təbiidir ki, demokratiya tərəfdarları arasında mövcud ölkədə vəzifəli şəxslərin səlahiyyət müddətləri barədə və idarələrin mövcud növlərindən və formalaşmış ənənədən asılı olaraq, bu müddətlər necə dəyişdirmək barədə müəyyən fikir ayrılığı ola bilər. Əsas məsələ ondadır ki, seçkilər yetərincə mütəmadiyyətlə keçirilmədikdə, vətəndaşlar öz seçdikləri məmurların fəaliyyəti üzərində nəzarəti xeyli dərəcədə itirmiş olurlar".

Vahid Öməröv,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru